

Silvia MAZNIC

ASPECTE ALE DINAMICII VERBELOR EVENTIVE OCAZIONALE

Verbele schimbării de stare constituie o categorie semantico-gramaticală veche. Având rădăcini în limba latină (*iuvenesco*, *-escere*, *-ui* „a întineri”; *nigresco*, *-escere*, *-ui* „a se înnegri”; *veterasco*, *-ere* „a îmbătrâni”; *rubesco*, *-ere*, *-ui* „a se înroși”; *invesperascit*, *-ere* (impers.) „se înserează”; *mucesco*, *-ere* „a deveni muced” etc.),¹ fenomenul respectiv se întâlnește și în textele din etapele timpurii ale limbii române. Exemplu: „Acela (țiganul) striga de multe ori înaintea lui (a lui ȘtefanVodă Tomșa – n.n. S.M.), arătându pre boieri: «S-au îngrășatu, doamne, berbecii, buni sintu de giunghiat»” (M. Costin, **LȚM**, 30). În letopisețele cronicarilor Gr. Ureche, M. Costin și I. Neculce eventivele au următoarea frecvență:

Eventivele sunt frecvente, verbul fiind utilizat mai des decât locuțiunea eventivă [LE]. Așadar, lectura a câte 50 de pagini dintre fiecare din cele trei letopisețe ne permite să constatăm următoarea situație: Gr. Ureche: verbul – 18, LE – 4, dintre acestea verbul *a se lăți* se repetă de 3 ori; M. Costin: verbul – 25, LE – 10, *a se urî* se repetă de 3 ori, *a se întări* – de 2 ori; *a se împuțina* – de 2 ori; I. Neculce: verbul – 28, LE – 6, repetându-se verbele: *a se haini* – de 3 ori, *a se îmbolnăvi* – de 3 ori, *a flămânzi* – de 3 ori, *a se lăți* – de 2 ori, *a se mazi-li* – de 2 ori, *a se mânia* – de 2 ori.

Formându-se prin cele mai productive mijloace, eventivele au cunoscut, pe parcursul dezvoltării limbii române, o creștere a frecvenței uzuale. Astfel, unele au apărut prin conversie (*a se adânci*, *a se zăluzi*), altele – prin adăugarea prefixului *în-*, unul dintre cele mai prolifiche la o anumită etapă de evoluție a limbii (*a se înroși*, *a se înălbi*, *a se înrudi*), iar cele mai noi preferă deja sufixarea, în deosebi sufixul *-iza* (*a se maturiza*, *a se americaniza*). Atunci când un model de creare a eventivelor devine mai puțin productiv, extinderea acestor verbe continuă printr-un alt mijloc, mai fecund.

Sursa	Numărul de pagini	Verbul eventiv	LE
LȚM , Gr. Ureche, Chișinău, 1988	58-108	18	4
LȚM , M. Costin, Chișinău, 1989	8-60	25	10
LȚM , I. Neculce, Chișinău, 1974	59-109	28	6

Tabelul nr. 1. Concurența verb eventiv / locuțiune eventivă în unele texte din limba română veche

În formă de tabel, constatările noastre se prezintă astfel:

populații, așezări omenești) (DEX, 1016).

Opera	Cifra globală	Conver-sie	Prefixare				Sufixare		
DLRLC, 4 vol., București, 1956-1957; DEX, București, 1996	394 de verbe eventive	270 de verbe	Prefixe Total: 110				Sufixe Total: 113		
			A-	Con-	De-/s-/z-	În-/îm-	-iza	-fica	-fia
			6	2	12	90	100	10	3

Tabelul nr. 2. Mijloacele de formare a verbelor eventive

Conform datelor tabelului, se observă că din cele 394 de verbe eventive, selectate din **DEX** și **DLRLC**, cele mai multe s-au creat prin conversie, cel mai frecvent prefix în componența lor este *în-*, iar cel mai utilizat sufix – *-iza*.

Care este însă în prezent situația verbelor în discuție? Cum funcționează sincron fenomenul respectiv? S-a menționat, în repetate rânduri^{2,3}, că verbele schimbării de stare sunt generate de o structură ce are formula V(a deveni, a se face) + N: *a se face limpede* > *a se limpezi*. Eventivele create astfel păstrează doar radicalul numelui din formula sus-menționată, iar verbul *a deveni* dispare, sensul lui conținându-se, în mod latent, în semnificația noii formații: *a deveni monoton* > *a se monotoniza*. Echivalentele sintactice ce apar la descompunerea verbelor eventive în elementele lor constitutive au, de obicei, un mod tipic de alcătuire:

1. V (a deveni) + Adj.: *a deveni statornic* > *a se statornici* (despre

2. V (a se face) + N: *a se face pustnic* > *a se pustnici* (**DEX**, 875).

3. Pron. (D) + V (a se face) + N: *a i se face sete* > *a înseta* (**DLRLC**, 655).

4. V (a se preface) + prep. + N: *a se (pre)face (în) aur (în basme)* > *a se auri*: „Îndată se auri lâna mielului” (P. Ispirescu, **DLRLC**, 167).

În componența binomului V+N pot fi însă și alte cuvinte, care, de asemenea, dispar la schimbarea locuțiunii în verb. De exemplu, adverbul *ca* la descompunerea lui *a se îmbujora* în *a se face ca bujorul* (**DLRLC**; 568). Astfel, *a se îmbujora* nu este înțeles în mod direct „a se face, adică a se transforma în bujor”. Vorbitorul recurge la o asociație cu obiectul, a cărui denumire este inclusă în radicalul verbului, și atribuie, mental, subiectului una sau mai multe trăsături distinctive ale acestui obiect. Iată un exemplu în care la temelia unui eventiv ocazional se află o comparație. Prin analogie cu *a se îmbujora*, *a se încolăci*, *a se încovriga* ș.a. s-a creat *a se întitiriza*: „Ce mai, ne întitirizarăm!” (E.

Barbu, **Groapa**, București, Editura Eminescu, 1975, p. 214). Subiectul în enunțul dat nu se transformă în titirez, ci doar capătă, în iureșul dansului, repeziciunea acestuia (a titirezului), împrumută doar unele caracteristici, asemănându-se, grație lor, pe un scurt timp, cu obiectul respectiv. Echivalentul funcțional al verbului subliniat ar fi: „deveni-răm ca titirezii”.

Structura verbelor eventive create prin asociere este: V(a se face)+Adv.(ca)+N.

O îndepărtare de cele două elemente V+N ale locuțiunii eventive și introducerea a tot mai multe vocabule în componența ei se atestă în încercările de a descompune în echivalente funcționale (va deveni + N) ocazionalismele eventive. Să analizăm următorul exemplu: „Vedem că în țările postmoderniste se înregistrează deja căsătorii între bărbați și bărbați, ceea ce, în concepția lumii ortodoxe, este ceva cumplit, iar în fața lui Dumnezeu – scârnăvie... Deci, contravalorile înlocuiesc valorile adevărate, lumea se sodomizează” (V. Ciobanu, preot, *Flux*, 7.01.2000, p. 4). Nu putem înțelege a se sodomiza în felul V(a deveni) + N (sodom). Formula V+N nu reflectă în întregime sensul lui a se sodomiza. Binomul V+N în acest enunț necesită completări. Autorul are în vedere că societatea devine influențată de păcatul sodomului*. Structura locuțiunii în care putem disocia această formație eventivă este V+V(part.) + Prep. + N(Acc.) + N(Gen.).

Un alt verb eventiv ocazional, atestat în presa de la noi, ține locul unui enunț de 32 de cuvinte:

„Transnistrenii se căzăcesc” (*Tineretul Moldovei*, nr. 7, 21.02.2002, p. 3). A se căzăci în fragmentul dat nu are sensul „a deveni cazaci”. Explicația oferită de context e un întreg pasaj: „Peste 400 de tineri din stânga Nistrului au fost înrolați în forțele armate ruse pe parcursul campaniei de mobilizare a recruților înregistrați la comisariate militare de pe teritoriul Federației Ruse.” Ordonată conform structurii unei locuțiuni eventive V+N, semnificația postlocuționalului eventiv a se căzăci ar suna astfel: „a deveni înrolat alături de cazaci în forțele armate ruse” sau „a se înrola în forțele armate ruse constituite din cazaci.” Dacă reprezentăm acest sens printr-o formulă, obținem următoarele: V+V(part.)+Loc. prep. +N(Acc.)+Prep.(în)+N+Adj. Structurii V+N, care generează eventive, i s-au adăugat încă 6-7 elemente noi.

Deși modalitatea de creare a formei pe care o au eventivele ocazionale a rămas aceeași (radical + sufix), s-a lărgit volumul de informație suplinit, astfel un enunț întreg este exprimat printr-un singur cuvânt. Tendința spre economie este realizată prin abstractizarea sensului. Pentru decodarea semnificației eventivului ocazional, trebuie să apelăm la referirea indirectă, prin intermediul unei contiguități originale.

Pentru a reda ideea de a îngheta, de exemplu, s-a recurs

* Adică „lumea se distruge, se nimicește.” Conform DEX-ului (ediția 1996), sodom înseamnă „prăpăd, nenorocire, pustiire”.

Cartea „Rânduiala cum se cuvine a cânta cei doisprezece psalmi deosebi”. Mănăstirea Neamț, 1808

la verbalizarea unei denumiri de localitate, utilizată în locul condițiilor climaterice specifice ei, ele determinând starea în care trece subiectul: „E atât de frig că... țî se *siberizează* mâinile”⁴. Noua formație poate sugera, prin asociație, ideea unui eventual superlativ. O descompunere a acestui ocazionalism în V+N nu este posibilă, putem încerca a face doar o explicație a lui: „mâinile devin înghețate ca-n Siberia”. Structura: V+V(part.) +Adv. (ca)+Prep.(în)+N(Acc.).

Uneori în locul unui cuvânt adecvat contextului se folosește altul, inadecvat, dar legat de primul printr-un sem comun. Astfel, pentru verbul *a îmbătrâni* s-a utilizat, în următorul exemplu, eventivul ocazional *a se anticări*, format de la *anticar* „persoană care se ocupă cu achiziționarea sau cu vânzarea cărților vechi” (DEX, 1996): „Zi-i, Dumitre, că *m-anticăresc*” (=îmbătrânesc – n.n.) (E. Barbu, **Groapa**,

București, Editura Eminescu, 1975, p. 182). Conform normelor semantice ale limbii, semul „vechi”, comun acestor două verbe, se poate referi, în cazul cuvântului „anticar”, doar la cărți, nu și la persoane. Disocierea ar putea fi: devin ceea ce sugerează adjectivul „anticar”, datorită semului „vechi”, pe care-l are comun cu adjectivul „bătrân”, adică „devin bătrân”.

Deși s-a creat pentru un anumit efect stilistic, ocazionalismul respectiv este interesant și sub aspectul formării cuvintelor, el substituind un fragment întreg. Așadar, pornindu-se de la binomul V(a deveni)+N, s-a ajuns la o structură mai complexă, care nu mai este o locuțiune, ci o frază compusă din trei propoziții: una principală, o completivă și o atributivă.

„Braghiș se școlarizează” (Accente, nr. 9, 30.08.01, p. 8). Macrocontextul: „Nou-vechiul politician” D. Braghiș și-a tipărit caiete

pentru noul an de studii. «E timpul schimbărilor spre bine», crede dânsul, pozând ca un prim-secretar de komsomol, alături de un viitor octombrel al Moldovei” (*Accente*, nr. 9, 30.08.01, p. 8). Pentru verbul *a școlariza* **DEX**-ul oferă următoarea explicație: „a încadra, a atrage în activitatea de școlar, a înscrie la o școală” (**DEX**, 1996, p. 1053). În cazul dat, unui verb cunoscut, existent deja în limba română, i se atribuie un sens nou, impropriu, care, confruntat cu cel adecvat, capătă o nuanță ironică: „a-și propaga numele și imaginea în mediul tinerilor prin publicarea propriei poze pe caietele școlarelor”. Astfel, *a deveni școlar* și-a extins sensul până la „a căuta să devină cunoscut printre școlari”.

Analiza ocazionalismelor eventive ne dezvăluie unele tendințe de dezvoltare în continuare a acestei categorii semantico-gramaticale. Modificările ce apar se referă la perceperea conținutului, la a cărui revelare un rol important îi revine contextului și capacității de abstractizare a vorbitorului.

Deci eventivele ocazionale pot fi explicate, dar nu și descompuse în locuțiuni. Faptul că verbele analizate mai sus nu se desfac în seme V+N ne conduce spre ideea că ele nu au luat naștere de la locuțiuni V(a deveni)+N. Chiar dacă eventivele sunt niște postlocuționale⁵, se conturează o tendință de creare a verbelor noi după procedeul celor formate de la locuțiuni. Este păstrat și imitat doar modelul de generare a eventivelor, locuțiunile lor însă nu există și nici nu pot fi intuite după formula V+N. Verbele schimbării de stare sunt utilizate mai frecvent, da-

torită avantajului scurtimii, de către scriitori și publiciști, ele extinzându-se, în comparație cu echivalentele lor funcționale, care se folosesc mai rar, doar în scopuri stilistice.

NOTE

¹ Nicolae V., *Observații asupra sufixului latin -sco* // Studii clasice, VII, București, 1965, p. 137141.

² Чобану А. И., Синтаксис полусвязочных глаголов в молдавском языке, Часть I-я, Кишинев, Штиинца, 1976, 234 с.

³ Evseev I., *Semantica verbului: categoriile de acțiune, devenire și stare*, Timișoara, Facla, 1974, 182 p.

⁴ Inga Druță, *Neologismul în structura stilistică a limbii române actuale* // Rezumatul tezei de doctorat, Iași, 1998, p. 8.

⁵ Sainenco A., *Rolul locuțiunilor în formarea noilor unități lexicale* (teză de doctor în filologie), Bălți, 2001, 139 p.

ABREVIERI

[LE] – locuțiune eventivă.

[LȚM] – *Letopiseșul Țării Moldovei*.